

ΕΒΔΟΜΑΣ

ΜΑΧΗ ΜΕΓΑΛΟΥ ΣΠΗΛΑΙΟΥ

Ἐπειδὴ κατ' αὐτὰς πολλὸς λόγος ἐγένετο ἐν τῷ τόπῳ καὶ περὶ τῆς μάχης τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου, μεταξὺ τοῦ Ἰβραήμ πασᾶ καὶ τῶν Ἑλλήνων λαϊκῶν καὶ μοναχῶν, κατὰ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1827, καταχωρίζομεν κατωτέρω λεπτομερῆ ἀνεκδοτὸν περιγραφὴν τῆς μάχης ταύτης γεγραμμένην ὑπ' ἀνδρὸς αὐτόπλου καὶ λαβόντος μέρος εἰς αὐτήν, τοῦ χαριστάτου ὑπασπιστοῦ τοῦ Κολοκοτρώνη Φωτίου Χρυσανθοπούλου ἢ Φωτάκου, ἣν εὐμενῶς παρεχώρησεν ἡμῖν ὁ διακεκριμένος δικαστικὸς λειτουργὸς κ. Σταυροῦ Ἀνδρόπουλος ἐφέτης.

(1827)

Ἐπανερχόμεθα πάλιν εἰς τὸν Ἰβραήμ πασᾶν. Οὗτος, ἀφοῦ, ὡς εἶπομεν, ἐστρατοπέδευσε καὶ ἐτέντωσεν ἐκεῖ εἰς τὴν Σάλμαιναν, ἐφοβήριζε τὴν μονὴν τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου. Οἱ δὲ φρόνιμοι μοναχοὶ δὲν εἶχον τὴν δύναμιν νὰ πιάσουν τοὺς προδότας καὶ Τουρκοπροσκυνημένους Ἕλληνας, καὶ διὰ τοῦτο ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τοῦ Γενικοῦ Ἀρχηγοῦ. Ἐπειτα ὁμῶς πολλοὺς ἐξ αὐτῶν τῶν προδοτῶν ἐπίασαν, καὶ ἐστειλάν μόνον ἓνα πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην, ὅστις καὶ ἀμέσως τὸν ἐκρέμασε· τοὺς δὲ λοιποὺς ἀπέλυσεν ὁ στρατηγὸς Ν. Πετιμεζᾶς διὰ παρακλήσεων τῶν γονέων καὶ συγγενῶν των, οἵτινες ὑπέσχοντο, ὅτι θὰ ἔλθουν ὀπίσω εἰς τὸν Ἑλληνισμὸν των. Ἀλλὰ καὶ οἱ πατέρες τῆς Μονῆς δὲν ἠθέλον πλέον νὰ στείλουν προδότας πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην διὰ νὰ μὴ τοὺς κρεμάσῃ, καὶ νὰ μὴ κολάζωνται παραδιδόντες ἀνθρώπους εἰς θάνατον.

Προηγουμένως εἶπον, ὅτι ὑπῆγον εἰς τὴν Βόχαν τῆς Κορίνθου, καὶ ὁ Ἀρχηγὸς διέταξεν ἐμὲ, τὸν Νικολῆν Καραχάλιον σημαιοφόρον του, τὸν Βασιλείου Οἰκονόμου Ζυγοβιστινόν, τὸν Κωνσταντῆν Μήλιον ἀπὸ τὴν Ἀρκαδίαν (Τριφυλίαν), τὸν Θεοδόσιον Παπαγιαννακόπουλον ἐκ Μαγουλιάνων καὶ μέρος τῆς σωματοφυλακῆς του νὰ ὑπάγωμεν εἰς τὸ Μέγα Σπήλαιον πρὸς βοήθειαν τῆς Μονῆς, καὶ νὰ συνεννοώμεθα μετὰ τὸν στρατηγὸν Ν. Πετιμεζᾶν, ὅστις καὶ αὐτὸς τότε ἦτον εἰς τὴν Βόχαν καὶ νὰ παρακολουθῶμεν αὐτόν. Ὁ δὲ Ἀρχηγὸς μου ἔδωκεν εἰς ἐμὲ ἰδιαιτέρας ὁδηγίας νὰ προσέχω νὰ μὴ γίνωνται καταχρήσεις εἰς τὰ χωρὶ ἀπὸ τὰ ὁποῖα θὰ περάσωμεν καὶ νὰ μὴ γείνω τυφλὸν ὄργανον κανενός, διὰ νὰ ἐκδικηθῶ τὸ σύστημα τοῦ Ἀνδρέα Ζαίμη καὶ Λόντου, οὔτε ν' ἀφήσω τοὺς στρατιώτας μου νὰ καταλύσουν εἰς τὰ σπίτια των, καὶ, χρείας τυχεύσης, νὰ δώσω πρὸς αὐτοὺς ἐκ μέρους τοῦ Ἀρχηγοῦ μου ὑπεράσπισιν.

Μετὰ δὲ ταῦτα ἀναχωρήσαντες ἀπὸ τὴν Βόχαν ὑπήγαμεν εἰς τὰ Τρίκαλα, ἐκεῖθεν εἰς τὸ Γκλήνι χωρίον τῆς Βοστίτσας, καὶ ἐκεῖθεν πάλιν ἐτραβήξαμεν διὰ τὸ χωρίον Βαλιμῆν καὶ τὰ λοιπὰ Κλουκι-

νοχώρια τῶν Χασσιῶν, καὶ ἐπὶ τέλους ἐφθάσαμεν καὶ ἐτοποθετηθῆμεν εἰς τὸν Ὑψηλὸν Σταυρὸν κείμενον ἀνωθεν καὶ ὀλίγον μακρὰν τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου. Οἱ δὲ πατέρες μαθόντες ὅτι ἐφθάσαμεν, μᾶς ἐκάλεσαν νὰ καταβῶμεν εἰς τὴν Μονήν, μᾶς ἐκαρτέρεσαν μὲ μεγάλην ὑποδοχὴν, ἐχαιρέτισαν μὲ κανόνια τὴν σημαίαν τοῦ Γενικοῦ Ἀρχηγοῦ καὶ ἔδωκαν τροφὴν πολλὴν καὶ καλὴν. Ἐκεῖ εἰς τὴν Μονήν εὐρομεν καὶ πλῆθος ἄλλων στρατιωτικῶν Καλαβρυτινῶν μὲ τὰς οἰκογενείας των, καὶ τὴν τριμελῆ ἐπιτροπὴν τῆς αὐτοκρατορικῆς Ἐπιτροπῆς ἣ ὁποία ἐστάλη νὰ πωλήσῃ τὰς προσόδους τῆς ἐπαρχίας Καλαβρυτῶν, καὶ τὴν ὁποῖαν ἀπετέλουν ὁ Βασίλειος Κουρουνοπούλος, ὁ Γεώργ. Σηλιδῆς καὶ ὁ Γεώργ. Κρίτσος.

Ἐγὼ δὲ ἀφοῦ εἶδον τὴν θέσιν τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου ἀπόρητον, διὰ νὰ μὴ δώσω βάρος εἰς τὸ Μοναστήριον, ἀπέστειλα πάλιν ὀπίσω τὴν σημαίαν τοῦ Ἀρχηγοῦ μου καὶ τοὺς σωματοφύλακας του ὡς περιττοὺς, κρατήσας μόνον ἑκατὸν πενήτηντα στρατιώτας μὲ τὸν καπετᾶν Κ. Μήλιον. Ἐπειτα ἐνεψύχωσα τοὺς μοναχοὺς, καὶ ὑπεσχέθην πρὸς αὐτοὺς πᾶσαν δυνατὴν βοήθειαν παρὰ τοῦ Ἀρχηγοῦ μου. Οἱ δὲ μοναχοὶ μοὶ εἶπον πολλὰ παράπονα ἐναντίον τῶν προϋχόντων καὶ τῶν στρατιωτικῶν ἀκόμη τῆς ἐπαρχίας λέγοντες, ὅτι δὲν ἔδυναντο πλέον νὰ τρέφουν τὰς οἰκογενείας των. Τὰ παράπονα ταῦτα ἔγραφα πρὸς τὸν Ἀρχηγόν ὅταν ὑπῆγεν εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον τοῦ Φονιά, καὶ αὐτὸς μᾶς ἔστειλε πολλὰ διαβαστήρια, καὶ ὕστερον ἀφοῦ ὁ πόλεμος ἐτελείωσε τοὺς ἐδιώξαμεν ἀπὸ τὴν Μονήν διὰ νὰ ὑπάγουν ὅπου ἠθέλεν ἕκαστος. Τότε ἐφυγαν ἐκεῖθεν καὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ πλουσίου Παπαδοπούλου ἢ Μουρτογιάννη καλουμένου, ἣ ὁποία ὑπῆγεν εἰς τὸν Πόρον, ὅπου ἡ θυγάτηρ του ὑπανδρεύθη τὸν στρατηγὸν Χριστόδουλον Μέξην, ἣ Ποριώτην λεγομένην. Ἐκτὸς δὲ τῶν ἐντὸς τοῦ Μοναστηρίου οἰκογενειῶν, εἶχον καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ εἰς τὰ ριζώματα τῶν βράχων συναχθῆ διὰ τὸν φόβον τοῦ Ἰβραήμ πολλὰ χιλιάδες ψυχαί, ἄνδρες καὶ γυναικόπαιδα, καὶ ὅσοι ἐξ αὐτῶν δὲν εἶχον ψωμί ἐτρέφοντο ἀπὸ τὴν Μονήν, οἱ πατέρες τῆς ὁποίας κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας πολλὴν περιποίησιν ἔκαμον πρὸς αὐτοὺς. Τὴν δὲ φροντίδα τούτων ὄλων εἶχεν ὁ Νικόλαος Πετιμεζᾶς ὡς ἀνώτερος πάντων τῶν ἐκεῖ εὐρεθέντων στρατιωτικῶν, καὶ ὅστις ὀλίγον ὕστερον ἔλαβε παρὰ τοῦ Γενικοῦ Ἀρχηγοῦ καὶ τὸν διορισμὸν του ὡς φρουράρχου. Μεταξὺ δὲ τῶν ἄλλων ἦτον ἐκεῖ καὶ ὁ περίφημος Νικολάκης Φραγκάκης.

Μετὰ δὲ ταῦτα ἐμοιράσαμεν τὰς θέσεις, καὶ ἠτοιμάσθημεν διὰ πόλεμον, ἂν ὁ

ἐχθρὸς ἤρχετο. Καὶ ἐγὼ μὲν ἐπῆρα τὴν θέσιν Κισσωτῆν λεγομένην, ὁ δὲ Γκολφίνος Πετιμεζᾶς ἀνέβη ἐπάνω καὶ κατέλαβε τὸν πύργον μὲ τοὺς συντρόφους του, τὴν δὲ κανονοστοιχίαν ἐπίασαν ἄλλοι στρατιῶται, ὁ δὲ Ν. Φραγκάκης ἄλλην ἐπίσης, καὶ τέλος ἄλλοι ἄλλην κατέλαβον θέσιν. Ὁ δὲ Ν. Πετιμεζᾶς ἔχων ἴδιον ταμπούρι τοὺς Ἁγίους Πάντας ἐφρόντιζεν ἐκεῖθεν νὰ εὐρίσκηται παντοῦ καὶ νὰ προσθᾶνῃ τὰ πάντα· οἱ δὲ πατέρες τῆς Μονῆς καὶ αὐτοὶ ἦσαν ὅλοι εἰς κίνησιν νύκτα καὶ ἡμέραν διὰ νὰ μᾶς εὐχαριστήσουν.

Ὁ δὲ Γενικὸς Ἀρχηγὸς ἀπὸ τὴν Βόχαν ὅπου τὸν ἀφήκαμεν, ὡς εἶπομεν, ἐτραβήξε διὰ τὰ Τρίκαλα, καὶ τοῦτο φαίνεται ἐκ τοῦ ἀκολουθοῦ ἐγγράφου του. Ἐκεῖθεν πάλιν ὑπῆγεν εἰς τὸ χωρίον Γκοῦρά, καὶ ἔπειτα εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Φονιά, ὅθεν ἐφρόντιζε νὰ συγκεντρώῃ τοὺς Ἕλληνας γύρωθεν τοῦ Ἰβραήμ.

Ἐπανερχόμεθα πάλιν εἰς τὸ Σπήλαιον. Οἱ μοναχοὶ εἶχον ὀχυρώσει τοῦτο καλῶς. Ἐπειδὴ ὁμῶς ὑπώπτευσον τὴν θέσιν Πανηγυρίτσαν ὀνομαζομένην, ἣ ὁποία κεῖται ἀπὸ κατὰ ἀπὸ τὸ Μοναστήριον, καὶ εἶχε μερικὰ σπίτια καὶ ἓνα πύργον, καὶ ἐκεῖ ἔμενον οἱ προσκυνηταὶ καὶ οἱ ἔμποροι κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἐορτῆς καὶ ἐφοβοῦντο μήπως τὴν πιάσουν οἱ Τούρκοι, ἔκαψαν καὶ ἐκρήμισαν αὐτήν, καὶ ὅταν ἡμεῖς ἐφθάσαμεν ἐκεῖ, τὴν εὐρομεν καυμένην καὶ ἀκόμη καπνίζουσαν.

Τὴν δὲ προλαβοῦσαν ἡμέραν τῆς μάχης ὁ Ἰβραήμ πασᾶς καταβὰς ἀπὸ τὸ μέρος τῆς Κερπινῆς καὶ τῶν Ρογῶν, ἦλθε καὶ ἐφάνη ἀντικρὺ τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου, καὶ ἐπάνω ἀπὸ τὸ χωρίον Ζαχλωροῦ, συνοδευόμενος ἀπὸ πολλοὺς καθαλαραίους καὶ πεζοὺς. Εἰς ταύτην δὲ τὴν θέσιν ἐστάθη περὶ τὰς τέσσαρας ὥρας, ἀγναντεύων τὸ Μοναστήριον καὶ τοὺς προμαχῶνας του. Ἐπειτα ἔβαλε τοὺς μηχανικούς του καὶ τὸ ἐτοπογράφησαν. Ἡμεῖς δὲ ὅλοι ὅσοι εἴμεθα ἐκεῖ, ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδία, καὶ οἱ μοναχοὶ ἐβγήκαμεν ἔξω ἀπὸ τὴν Μονήν καὶ ἀπὸ τοὺς βράχους καὶ τὸν ἀγναντεύαμεν μὲ τὰ μάτια μας, ἐβλέπομεν δὲ καθαρά, διότι δὲν ἦτο μακρὰν ἡ θέσις ὅπου ἵστατο, μὲ τὰ τηλεσκόπια μας ὁμῶς ἐβλέπομεν αὐτὸν καθαρώτερα, ἐπειδὴ ἡ ἀποψὶς ἦτο λαμπρὰ καὶ διεκρίναμεν μὲ τὸ τηλεσκόπιον τῆς βλογιᾶς τοῦ προσώπου του καὶ τὸ χρῶμα τοῦ γενείου καὶ τοῦ μύστακος. Ἦτο δὲ ὁ πασᾶς μετρίου ἀναστήματος, χορδρὸς, ξανθός, ἀραιοχονδροβλογοκοιμμένος, εἶχε τὰ γένηα μακρὰ καὶ ξανθὰ καὶ τὸ κάτω μέρος αὐτῶν ἐγύριζεν ἐπάνω. Τότε ἐφόρει εἰς τὸ κεφάλι του γείσι, τὸ ὁποῖον εἶχε γύρον χρυσοῦν καὶ γούνια ὁμοίως χρυ-

σην. Έφαίντο πάντοτε άνήσυχος, και με το τηλεσκόπιον έκύταθεν έδω και εκεί και γύρωθεν. Ομιλεί δε συχνά με τους αξιωματικούς του, και κάποιον κάποιον έκάνιζε και τοιμοπούκι. Το δε άλογον το όποιον τότε είχε καθάλα ήτο χρώματος άσπροδερού, δέν έφαίνετο δε τή άτο κालδν άλογον δίδωι είχε όμοια γαιθάρου την τρίχα και την κεφαλήν.

Παρήλθεν ή ήμέρα αύτη με την θεωρίαν. Την δε έπελθούσαν νύκτα της 23 ξεμέρωμα 24 του μηνός Ιουνίου ή Ίμβραήμ εξέμηρωθή έκεί και μεις έκλεισε γύρω της Μονής. Κατά το μέρος του Υψηλού Σταυρού, ή Πετρούχι λεγομένου, όπου υπάρχει δάσος από έλατα, ή βορειοανατολική και μεσημβρινή πλευρά αυτού εύρέθησαν πιλαμέναι από τους Τουρκοπροσκυνημένους Έλληνας, οτινες εγνωρίζον καλώς τās θέσεις ταύτας.

Τήν ίδίαν δε νύκτα πολυάριθμον σώμα Τούρκων έπέρασαν έκείθεν και ύπηγεν εις το χωρίον Διακοπτόν της Βοστίσας, καθ' ην ώραν οι άνθρωποι ήσαν εις την έκκλησίαν, ή όποία έπλησίαζε να άπολύση, και έξαίφνης κυκλώσαντες την έκκλησίαν ήχμαλώτισαν όλους, άνδρας και γυναικόπαιδα και τους ιερείς των' τον δε ιερέα, ό όποτος έτυχε τότε να λειτουργή, ύλην έκείνην την ήμέραν, δια χλευασμόν, τον έφερον ένδεδυμένον την ιερατικήν του στολήν. Ημεις όμως δέν εγνωρίζομεν, ότι οι Τούρκοι έλεηλάτουν τα χωρία έκείνων των μερών, άλλ' ούτε τίποτε άλλο, διότι δέν άφήκαν να έλθη κανείς εις το Μοναστήριον δια να μάθωμεν.

Άφού δε έβγήκεν ή ήλιος και άπλωσεν ή ήμέρα, τότε είδομεν, ότι οι Τούρκοι μεις έχουν πολιορκημένους από την πλευράν την βορείαν, και την ανατολικομεσημβρινήν, ως είπομεν. Έπειτα δε είδομεν τους Τούρκους επιστρέφοντας από το Διακοπτόν και τα άλλα εκεί χωρία, και διευθυνομένους εις τα Καλάβρυτα όπου ήτο το γενικόν των στρατόπεδον. Έκει εις ένα στενόν και κρηνώδες μονοπάτιον εβλέπομεν τους Τούρκους διερχομένους, και φέροντας τους αίχμαλώτους άνδρας και γυναικόπαιδα, και ζωα πολλά, τα όποια έπήραν από το Διακοπτόν, και από τα άλλα εκεί χωρία. Είδομεν δε και τον ιερέα του Διακοπτού φορούντα τα ιερά του ένδύματα. Οι αίχμαλωτοι άνδρες ήσαν φορτωμένοι διάφορα πράγματα, και εβαδίζον εμπρός όλοι όμου άνθρωποι και κτήνη, και έφαινοντο ως αν κοπάδι από τα ταμπούρια μας.

Τότε ήλθεν ένας καλόγερος εις την Κισσωτήν και με θυμόν μου λέγει: «δέν εντρέπεσθε όπου είσθε στρατιωτικοί;» Πώς ύποφέρετε να βλέπετε τους άδελφούς μας Χριστιανούς να τους κάμουν «έτσι οι Τούρκοι, και μάλιστα τās γυναίκες σας να τās κάμουν σεργούνη;» Άληθινά εντρέπικα ακούσας τιαύτα λόγια από τον μοναχόν, και άμέσως είπον εις τους καπεταναίους και τους λοιπούς συντρόφους μου να έτοιμασθούν εις πόλεμον. Έπειτα έβγήκα από την Κισσωτήν και ύπήγον εις τους Άγιούς Πάντας όπου

ήτο το ταμπούρι του Ν. Πετιμεζιά. Έκει εύρον συναγμένους όλους τους στρατιώτας τους όποιους ή Πετιμεζιάς είχε έτοιμούς να έξογον και αυτοί εις τον πόλεμον.

Ένώ δε ταύτα εγίνοντο, έξαφνα βλέπω να έξέρχονται από το Μοναστήριον ή εις κατοπιν του άλλου μοναχοί. Ήσαν δε όλοι ήσαν έξήλθον έως έκάτόν, και καπετάνιον είχαν τον γνωστόν μοναχόν Γεράσιμον. Ουτοι όλοι έξγαλαν τα καλογηρικά, και ένεδύθησαν στρατιωτικά έλληνικά, έξβαλον φουστάνελαις και έφόρεσαν φέσια, έξάπλωσαν κατά τα καλλιά των, και είχαν όπλασθη κάτω τον τρόπον των άτάκτων στρατιωτών. Περώντες δε εμπροσθεν ήμψν μεις έπροσκάλεσαν ουτως: «Έλάτε να μεις ίδωτε πως θα πολεμήσωμεν» και βαδίζοντας έτράβηξαν κατά το Παλιόμπελον όστιν κειμένην άνωθεν και κατά το μεσημβρινοανατολικόν μέρος, και φθάσαντες έκεί άμέσως ήρχισαν μόνοι τον πόλεμον με τους Τούρκους. Τούτο δε ιδόντες ημεις έξεροκοκκινίσασμεν από την έντροπήν μας, και παρευθής έξβγήκαμεν από το μέρος της Κισσωτής να ύπάγωμεν εις τον πόλεμον. Άλλά από κάτω από τον Ίψηλόν Σταυρόν, την θέσιν αύτήν είχαν πιάσει οι Τουρκοπροσκυνημένοι Έλληνας, μεις έβαλαν άμέσως το τουφέκι, και τοιουτοτρόπως δέν εδυνάμεθα να προχωρήσωμεν' τώπος δε άλλος δέν ήτο να σταθώμεν. Ημεις ήθέλαμεν να κτυπήσωμεν τους Τούρκους εκείνους, οι όποιοι, ως είπομεν, ώδήγουν εμπρός ως αν τα ζωα τους αίχμαλώτους Έλληνας. Άλλ' ή τόπος ήτον όλος βούματα και κρημιλιαις.

Τότε δε οι Τούρκοι οι τακτικοί, το σώμα των εύζωνων, το όποτον ήτον εις την αντικρύ θέσιν, μόλις μεις είδον άμέσως έξυβήκαν επάνω μας, μεις έπήραν εμπρός, μεις εκτύπησαν και δέν μεις άφήκαν να έλθωμεν εις θέσιν πολέμου. Καθώς δε έπηγαίναμεν τον άνήφορον, ή στρατηγός Ν. Πετιμεζιάς, ή καπετάν Α. Σαρδαλιάνος και εγώ, εύρομεν δεξιά και άριστερά τους στρατιώτας μας έξαπλωμένους, αλλά μη βλέποντας έκεί όπου ημεις εβλέπαμεν. Ημεις και οι τρεις έκυνηγήθημεν από ένα Τούρκον άξιωματικόν, τον όποτον έτουφεκίσασμεν, αλλά δυστυχώς δέν τον εύτυχίσασμεν, αν και δέν ήτο τόσο μακράν από ημάς. Τότε άμέσως αύτός ήρπασε το τουφέκι ενός στρατιώτου εύζωνου, (το δε σώμα τούτο των εύζωνων έπολέμου ως αν ημεις), μεις έτουφέκισεν ως εμεις και έπηγαίναμεν επάνω του, εις την μέσην έχοντες τον Α. Σαρδαλιάνον, το δε βάλι έπήρναμεν τον δεξιόν μέρος επάνω από το γύλι και κοντά εις την κοιλίαν του, και άνωθεν προς τα κάτω, και ούτω από την δύναμιν του βολιού, και δια τον κρηνώδη τόπον εύλυσεν τον κατήφορον. Ο δε Τούρκος άξιωματικός, ή όποτος έτουφεκίσε και έπληγήσε τον Σαρδαλιάνον συμπεραίνω, ότι ήτο Γάλλος την καταγωγήν. Αυτός έκρύπτετο άπ' όπισθεν από ένα έλατον χονδρόν, και κάθε τόσον έξβαινε και μεις έκυνηγεί. Τήν δε θέσιν του δέν ήδυνάμεθα να την πάρωμεν. Πιστεύομεν ατά με ότι έως την σήμερον πολλάκις τον

βλέπω εις τον ύπνον μου. Οι δε Τούρκοι άμέσως έφρίσθησαν επάνω μας, μεις έκυνηγήσαν, και ημεις έφύγαμεν εις τα όπίσω, και έκρύφθημεν όπισθεν των πετρών, αι όποια ήσαν έκεί. Ένώ δε εμεις μαζευμένοι και φοβημένοι, βλέπομεν παραδόξως έρχόμενον τον σύντροφόν μας Σαρδαλιάνον λαβωμένον, διότι έως τότε ένομιζόμεν, ότι τον είχαν πάρει οι Τούρκοι' τον έστειλάμεν άμέσως εις το Μοναστήριον ζωντανόν, άλλ' έπειτα άπέθανεν από την πληγήν. Ο δε ένταφιασμός του εγεινεν ένδοχος από τους εύρεθέντας έκεί καπεταναίους και στρατιώτας, και από όλους τους πατέρας της Μονής.

Η δε θέσις μας, ως είπομεν, ήτο πολυάναποδος, και δια τούτο εδυσκολούμεθα να προχωρήσωμεν. Άλλον δε τόπον δέν είχομεν, διότι οι Τουρκοπροσκυνημένοι αυτοί εγνωρίζον καλώς τās θέσεις εκείνας, και τās είχαν πιάσει την νύκτα. Οι δε άλλοι Έλληνες ή όποιοι ήσαν επάνω εις τον Πύργον και το Κανονιστάσιον έπολέμου εις τα γερά, επίσης δε και οι μοναχοί και αυτοί, μένοντες εις την θέσιν των, έξηκολούθουν να μάχωνται. Ημεις δε μόνοι εμέναμεν ως τώρα άργοί. Τότε δε ή Ν. Πετιμεζιάς, ή Κωνσταντής Μήλιος έσυμβουλεύθημεν, και άπεφασίσασμεν να αναβιβάσωμεν μερικους στρατιώτας επάνω εις τα έλατα δια να άντικρούσσουν τους Τουρκοπροσκυνημένους, να τους τουφεκίσουν και τους άναγκάσουν να φύγουν από την θέσιν των. Καί άμέσως ή καπετάν Μήλιος διέταξε και άνέβησαν πολλοί από τους στρατιώτας του εις τα έλατα τα όποια ήσαν πυκνά και μεγάλα και εις τα όποια έκρύπτοντο, και αρχισαν να τους τουφεκοϋν. Ημεις δε κατοπιν άνάψασμεν φωτιάν από κάτω από τα έλατα εις ένα, δύο μέρη δια να ύψωθ ή καπνός, ώστε οι Τουρκοπροσκυνημένοι να μην τους έννοήσουν και τους κτυποϋν. Τούτο δε το σχέδιόν μας επέτυχε και διαχθέντων έκείθεν των εναντίων, έπεράσαμεν άφάδως και άρχίσασμεν και ημεις τον πόλεμον με τους Τούρκους, τους όποιους μετ' όλίγων έτρήσαμεν εις φυγήν, τους κατεδιώξαμεν, έπήραμεν την θέσιν των, τους εβγάλαμεν κατά διάσσελα, και τους εκρημνίσασμεν κατά το άλλο μέρος όπου ήτο δάσος, φονεύσαντες από αυτούς περι τους σαράντα' οι δε άλλοι έμβήκαν μέσα εις ένα βούμα δασώδες και ύστερον ήνώθησαν με τους άλλους συντρόφους των.

Οι καλόγηροι έκότωσαν περισσοτέρους Τούρκους από ημάς σχεδόν διπλασίους. Έκείνην δε την ήμέραν οι Τούρκοι ήσθάνθησαν καλογηρικόν πόλεμον. Οι δε λαβωθέντες εξ αυτών επήγαυον και άπέθνησκον μέσα εις τα δάση και εις τās τρύπας, και μετ' ταύτα εύρίσκομεν τους άποθανόντας εκ της δυσωδίας, και από τα όρνεα, τα όποια έπιπτον εις τα πτώματα. Τή βοηθεία δε της Παναγίας δέν εφρονεΰθη άλλος Έλληνας εκτός του καπετάν Σαρδαλιάνου. Μόνον δε δύο, τρία λαβώματα έλαφρά εγειναν εις τους στρατιώτας του καπετάν Μήλιου, όστις μετ' την μάχην άσθενήσας άπέθανεν εις το Μοναστήριον, αν και οι πατέρες πολυ έπροσπάθησαν να τον βοηθήσουν εις την άρρωσίαν του, άλλα τίποτε δέν κατέρωσαν. Τον ένταφίασαν δε ένδοχος με όλους τους κληρικούς, τους καπεταναίους και τους στρατιώτας.

Τοιαύτη ή μάχη μεταξύ των Έλλήνων και του Ίμβραήμ εις το Μέγα Σπήλαιον εγένετο.

ΟΙ ΦΙΛΕΛΛΗΝΕΣ

ΜΕΡΟΣ Α.

Φιέλληνας άποθανόντες κατά τον ύπέρ της έλληνικής ανεξαρτησίας άγώνα ή εν τή ύπηρεσία της Έλλάδος από του 1821 μέχρι του 1860.

100. GAREL, PÈRE (ΓΚΑΡΕΛ). (Έκ Μασσαλίας: έφρονεΰθη εν Κωλιάδι Άκρα, την 6 Μαΐου 1827).

Άπόστρατος λοχαγός εν τή πατριδι του και ήλικιωμένος ήλθεν εν Έλλάδι μετ' του υιού του Ηλία σηματοφόρου εις τον τακτικόν στρατόν πληρωθέντος εν Πελοποννήσφ. Παρά τās συμβουλās των συντρόφων του έπέμενε να ακολουθήση τον στρατόν τον μέλλοντα να έλευθερώση τās Άθήνας' ή άρρωσίσις δε αύτη του έστοίχησε τήν ζωήν.

101. GASCQ, DE (ΔΕ ΓΚΑΚ). (Γάλλος: έφρονεΰθη εν Καματερώ την 20 Φεβρουαρίου 1827).

Είχεν ύπηρετήσει εις τάγμα δραγόνων Γάλλων με τον βαθμόν λοχαγού. Ακολουθών τον συνταγματάρχην Βούρβαχην έφρονεΰθη εις την συμπλοκήν έρχόμενος προς τον αρχηγόν του και φίλον του εκ του όποιου είχε προς στιγμήν χωρισθ ή και εις το πλευρόν του όποιου άπέθανεν άνδρείως μαχόμενος' ή άνδρεία και ή άφοσίωσις του έπέσειραν τον γενικόν θαυμασμόν.

102. GEDDY (ΤΖΕΔΑΥ). (Άγγλος: άπέθανεν εν Δραγομίστη το 1828). Ιατρός εις τās στρατόν του στρατηγού Τζόρτζ.

103. GERVAIS (ΤΖΕΡΒΑΙ). Άνευ τινός πληροφορίας.

104. GEYSEN (ΓΚΟΪΣΕΝ). (Έκ Έλβετίας: άπέθανεν εν Γόρφα την 13 Δεκεμβρίου 1828). Άνευ πληροφοριών.

105. GIACCOMUZZI PASQUALE. (ΠΑΣΚΑΛΗΣ ΤΖΙΑΚΟΜΟΥΤΖΗΣ). (Έκ Castel Nuovo της Σαρδηνίας: άπέθανεν άσθενήσας εν Ναυκλίφ την 25 Ιανουαρίου 1845).

Παλαιός ύπαξιωματικός του πυροβολικού εις τα Πεδεμοντικά στρατεύματα εις

1. Έκ άνευθότ συγγραμματος του φιέλληνος Έρριου Φουρκή.

την ύπηρεσίαν της Γαλλίας υπό την Αυτοκρατορίαν. Πρώην πρόσφυζ του 1821. Αίχμαλωτισθείς εις τās συνταγματικές τάξεις των Ισπανών υπό του Γαλλικού στρατού ήλθε βραδύτερον εν Έλλάδι εκ του στρατιωτικού του σταδίου θα αναφέρωμεν την τρομεράν πολιορκίαν του Μεσολογγίου τφ 1826 κατά την όποιαν επί τινα καιρόν διώκει το μικρόν φρούριον Βασιλάδι, το όποτον σχηματίζει την εισοδον του στενού. Άπέθανε λοχαγός εν άποστρατεία φέρων τον Σταυρόν του Σωτήρος και το μετάλλιον του άγώνος.

106. GIBASSIER (ΖΙΜΠΑΣΣΙΕ). (Γάλλος: έφρονεΰθη εν Καματερώ την 20 Φεβρουαρίου 1827).

Λοχαγός του έπιτελείου εν Γαλλία είχε την ιδίαν θέσιν και παρ' τφ συνταγματάρχη Βούρβαχη.

107. GIBELLINI JEAN (ΙΩ. ΤΖΙΜΠΕΛΛΙΝΗΣ). (Έκ του μεγάλου Δουκάτου της Μοδένης: άπέθανεν εν Άθήναις εν Ναυκλίφ).

Περί αύτου γνωστόν είναι μόνον ότι ήτο μηχανικός γεφυρών.

108. GILLMANN, DE BARON. (ΒΑΡΩΝΟΣ ΔΕ ΓΚΙΑΜΑΝ). (Έκ του μεγάλου Δουκάτου της Βιίδης: έφρονεΰθη εις τα Ύαρά την 3 Ιουλίου 1824).

Έφρονεΰθη εν εφόδφ τινι κατά τψ Τούρκων κατεχόντων την νήσον.

109. GORDON LORD THOMAS. (ΛΟΡΔΟΣ ΘΩΜΑΣ ΓΟΡΔΩΝ). (Έκ Σκωτίας της Άγγλιας: άπέθανεν εν Γαιρνες της Σκωτίας την 20 Απριλίου 1841).

Έπί πολλή έτη είχε διαδράμει και κατοικήσει την Ανατολήν εκλαμβανόμενος δικαίως ή άδίκως ως εις των πολιτικών άπεσταλμένων της Άγγλιας εις τās διάφορα μέρη του κόσμου. Είχεν εκμάθει διαφόρους ανατολικας διαλέκτους, γνωρίσει την Ανατολήν τοπογραφικώς και σχετισθ με τους κατέχοντας ύψηλās θέσεις: εκάμεν αρκετά μεγάλας θυσίας δια την Έλλάδα και διώκησε διαφορους εκστρατείας μεταξύ των άλλων και την του Φαλήρου μετ' του ναυάρχου Κόχραν και του στρατηγού Τζόρτζ τους συμπολίτας του. Υπό την βασιλείαν είχεν επί καιρόν την γενικήν διοίκησιν τή Πελοποννήσου και προήδρεσε με άκραν αυστηρότητα διαφόρων κρατοδικειών. Άποσφρηθείς της ύπηρεσίας άπέθανεν εν ταις πατριαις του ιδιοκτησίαις με τον τίτλον άντιστρατηγού του Έλληνικού στρατού.

110. GOFFY (ΓΚΟΦΥ). (Άγγλος: άπέθανεν εν Μότιστα τφ 1827).

Υπηρετεί εν Ρούμελη υπό τās διαταγās του στρατηγού Τζόρτζ.

111. GRUBEN DE (ΔΕ ΓΚΡΟΥΜΠΕΝ). (Πρώσος: ήτοκτόνησεν εν Ναυκλίφ τφ 1824).

Πρώην άξιωματικός της βασιλικής φρου-

ρας της Πρωσίας. Έπαθε διανοητικήν διατάραξιν προσλθούσαν εκ κόπων και στερησων ποικίλων.

112. GUICHARD (ΓΚΙΕΑΡ). (Γάλλος: έφρονεΰθη εν Πέτα την 4 Ιουλίου 1822).

Άπετέλει μέρος του Σώματος των Φιλελλήνων.

113. HANE JEAN (ΙΩ. ΧΑΝ). (Έκ Άνωεΰρου: άπέθανεν εν Άθήναις εν άσθενείας).

Άρχαίος Φιέλληνας χωρίς όμως να προσκολληθ ή εις τον στρατόν. Είχε λάβει μέρος εις διαφορους ναυτικές εκστρατείας και εις πολλές δια Ήρρας. Άπέθανεν άντισυνταγματάρχη του έπιτελείου εν άποστρατεία, φέρων τον σταυρόν του Σωτήρος και το μετάλλιον του άγώνος.

114. HASTINGS FRANCK (ΦΡΑΓΚ ΧΑΣΤΙΓΕ). (Άγγλος: άπέθανεν εν τραύματων κατά Μάιον του 1828).

Πρώην άξιωματικός του Άγγλικού ναυτικού πλήρης άξιας, παρητήθη όπως ύπηρετήση τον Έλληνικόν άγώνα. Διεκρίθη εις διαφορους δια θαλάσσης εκστρατείας κατά των Τουρκικων και Αιγυπτιακων στόλων, ιδίως εις το Αιτωλικόν πλοσίον του Μεσολογγίου διοικών το άτμόπλοιον Καρτερία, όπου και έπληγώθη κατά τον βραχίονα' ή πληγή του έλαφρά, αλλά παραμειληθείσα, έπήνευγεν αύτφ τον θάνατον. Ητο εις την άκμήν της ήλικίας του πλήρης άνδρείας και ένθουσιασμού κινούμενος υπό εύγενών και γενναίων φρονημάτων και έχων μεγίστην έπιρροήν και ήλεκτριζων τους όφ' έαυτον ύπηρετούντας. Η άπόλεια αύτου ήτο λίαν έπαισθητή πρό πάντων δε δια το έλληνικόν ναυτικόν.

115. HEINEMANN (ΧΑΪΝΕΜΑΝ). (Έκ Erfurth της Πρωσίας: έφρονεΰθη πλησίον της Δαμίας τον Απρίλιον του 1822).

Περί αύτου ούδέν έτερον είναι γνωστόν.

116. HENNEBERG GEOFFROY. (ΓΟΑΕΦΡΙΑΟΣ ΧΕΝΝΕΒΕΡΓ). (Έκ Mersburg της Πρωσίας: άπέθανεν εν Πηγάδα την 19 Οκτωβρίου 1823).

Ούδεμία πληροφορία περι του θανάτου του φιέλληνος τούτου.

117. HERMANN (ΕΡΜΑΝ). (Έκ Lubek: άπέθανεν εν Άθήναις εν άσθενείας τον Ιούλιον του 1822).

Άνευ άλλης τινός πληροφορίας.

118. HESSE GASPARD (ΓΑΣΠΑΡ ΕΣ). (Έκ Becklinghausen της Πρωσίας: άπέθανεν εν Παρνασσφ την 21 Σεπτεμβρίου 1823).

Η αίτία και το είδος του θανάτου του είναι άγνωστα.

Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον διὰ μέσου τῶν ἀνωμάτων ἀτραπῶν τῶν ὄρεων ἀνθρωπός τις ἐδημάτιζεν ἐν τῷ σκότει ἵνα φθάσῃ εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Σκαγλιάρι. Παρακάμφας τὴν ὑπὸ Μαυροβουίνων κατεχομένην Βέρπαν εἶδε πρὸς τὰριστερὰ αὐτοῦ διαγραφόμενον τὸ ὄρος Βερμῶζ καὶ πρὸς τὰ δεξιὰ εἰς τὴν ἐσχατιάν τοῦ ὀρίζοντος μέλαν τι σημεῖον ὡς προβολὴν τοῦ ἐδάφους· ἦν τοῦτο τὸ ὑψηλὸν φρούριον τῆς ἁγίας Τριάδος τὸ κατεχόμενον ὑπὸ τῶν Αἰστριακῶν. Τότε ὁ ἀνθρώπος οὗτος ἐστη φουσῶν καὶ πνευστιῶν πνιγόμενος ὑπὸ τῆς θερμότητος καὶ τοῦ κόπου· ἀφῆρεσε τὸ πτωχικὸν κάλυμμα τῆς κεφαλῆς του καὶ παρέδωκεν εἰς τὸν ἀνεμον τὸ ἡμιζυρισμένον αὐτοῦ κρανίον· ἔπειτα διὰ νὰ λάβῃ θάρρος ὅπως ἀποπερατώσῃ τὸν δρόμον του, διήνοιξε τὰ κράσπεδα τοῦ λευκοῦ ἐπενδύτου του καὶ ἐξαγαγὼν πλατὺ ἀργυροῦν ὠρολόγιον κρεμάμενον ἀπὸ τοῦ στήθους του ἐξήτασεν αὐτὸ θριαμβευτικῶς ὑπὸ τὴν λάμψιν τοῦ ἑστέρω.

Ὁ ἀνθρώπος οὗτος ἦτο ὁ Λάζαρος Γιωσίχ ὁ ὕβος.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΚΕΦ. Α'

Ὁ καλόγηρος

Ἐν ταῖς πεδιάσι τῆς Βοσνίας μεταξὺ τῶν ὄρεων τοῦ Κεμάρνου καὶ τῶν δασῶν τῆς Ἐρζεγοβίνης ὑπὸ τὰς πρώτας λάμψεις τῆς αὐγῆς νέα τις κορασίς ἠσχολεῖτο κόπτουσα βύα ἐπὶ τοῦ χεῖλους δεξαμενῆς τινος ἀνθρώποι, ξένοι βεβαίως, ἐφάνησαν αἰφνῆς ὄχι μακρὰν αὐτῆς. Τὸ πρῶτον αἰσθήμα τῆς κορασίδος ὑπῆρξεν ἡ αἰδώς· ἐκρυψε τὸ πρόσωπόν της με τὴν δέσμη τῶν καλαμῶν ἣν ἐκράτει εἰς τὴν χεῖρα· ἔπειτα ἐκ περιεργίας ἀναπτύσσουσα τὰ βρύα ἐν εἶδει ἀνεμιστηρίου παρετήρησε διὰ μέσου τῶν κενῶν, εὐτυχῆς διότι ἐβλεπε χωρὶς νὰ βλέπεται. Οἱ ἀνθρώποι οὗτοι ἦσαν κατὰ μυστοὺς κένως καὶ ἐφαίνοντο διανύσαντες μακρὰν ὁδὸν κατ' ἀρχὰς ἠσθάνθη συμπάθειαν πρὸς αὐτούς· ἔπειτα βλέπουσα ὅτι εἶχον ὄψιν σκληρὰν καὶ ἀγρίαν ἐφοβήθη· διήλθον, ὁ φόβος αὐτῆς κατεστάλη καὶ ἐξηκολούθησε κόπτουσα τὰ βρύα της.

Αὐθιμερὸν Ἕλληνας τινες μοναχοὶ ἀσχολούμενοι νὰ ἀφαιρέσωσι τοὺς λίθους ἀπὸ τινος μικροῦ ἀγροῦ τῆς κοινότητος τῶν εἶδον μακρὰν συνοδείαν πεζῶν ἐκτενομένην κατὰ μῆκος τῆς ρίζης ὄρους τινός· ἐνόμισον ὅτι ἦσαν προσκυνητὰ ἢ τὸ πολὺ χωρικοὶ μετοικοῦντες ἵνα ζητήσωσι τὴν ἐν τῇ ἀλλαγῇ τῆς πατρίδος των. Ἐν πάσῃ περιπτώσει νηχθήσαν ὑπὲρ τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ ἠλόγησαν μάλιστα μακρόθεν τοὺς προσκυνητάς. Τὸ μόνον ὅπερ ἐξέπληξε τοὺς ἀγαθοὺς πατέρας ἦτο ὅτι ἐπειδὴ εἰς ἐξ αὐτῶν ἕνεκα τῆς μεγάλης θερμότητος εἶχεν ἀφαιρέσει τὸ ράσον του ἵνα ἐπιδοθῇ εἰς τὴν ἐργασίαν του, δὲν τὸ ἐπανεῦρε πλέον μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῆς συνοδείας.

[Ἔπειτα συνέχισεν.]

ΕΘΝΟΓΡΑΦΙΚΑ

[Ἀσκήσις.]

Ἔθεμα κατὰ τὴν μεγάλην ἑβδομάδα καὶ τὸ Πάσχα

Τὴν μεγάλην τετράδην ἡ κλησάρισα ἐπήγαινε ἀπὸ σπῆτι σὲ σπῆτι καὶ ἐμάζωνε ἀλεύρι καὶ τὸ ἐζύμωνε χωρὶς προζύμι· ὁ παππᾶς ἐβάζε ἐπάνω τὸ σταυρὸ με τὸ τίμιον ξύλον καὶ τὸ ζυμάρει ἀνέβαινε. Αὐτὸ ἦτανε τὸ νεὸ προζύμι τῆς χρονιάς.

*

Τὴν μεγάλην Πέμπτην ὅταν ἀπόλαγε ἡ λειτουργία, ἡ κλησάρισα εἶχε τὸ σκαφιδάκι στὰ γυναιτικῶν· ἐκοβε ἀπὸ ἕνα κομματι προζύμι (ζουμαράσι), τὸ ἀλεύρωνε καὶ τὸ ἔδινε σὲ κάθε μετ' ἐνοριτίσσαι καὶ με αὐτὸ ἐζύμωναν τῆς κουλούρας τῆς Λαμπρῆς.

Ὅσα αὐτὰ γεννοῦσαν ἡ κότταις τῆς μεγάλης Πέμπτης τὰ φυλάγανε καὶ τὸ βράδυ πρὶν πάνε στὴν ἐκκλησιὰ ν' ἀκούσωσι τὰ 12 β'αγγέλια τὰ βάζανε μέσα στὴν κόκκινι μπογιὰ, τὰ βάζανε εἰς τὴ φωτιά, καὶ σὰ γυρίζανε τὰ ἐβγαζαν ἀπὸ τὴν μπογιὰ καὶ τὰ βάζανε εἰς τὰ κόνισματα· ὅταν εἶχε κἀνέναις λαιμῶ, ταύγα τῆς μεγάλης Πέμπτης ἦσαν ἕνα κ' ἕνα.

*

Τὴν μεγάλην Παρασκευὴν μαστορὸς ξεμάστορὸς καρφὶ κἀνέναις δὲν ἐκάρφωνε, γιατί οἱ Ὀβραῖοι ἔσαυρώσανε τὸ Χριστό· δὲν ἔτρωγαν κἀνένα γλυκὸ πρᾶγμα γιατί οἱ Ὀβραῖοι τὸν ἐπότισαν καπνῶ καὶ ζῦδι. Τὴν μεγάλην Παρασκευὴν δὲν ἐζύμωναν διότι ἀλλεῖως ὀλοχρονικῆς θὰ ἔλειπε ἀπὸ τὸ σκαφιδοὺς ζυμάρει ἕνα μ' ἕνα κεφάλι τοῦ βωδιῶ. Τὴν μεγάλην Παρασκευὴν ὅποις εἶχε πονοκέφαλο ἐλουγῶτανε, ἀλλὰ ὅλον τὸ χρόνο καμμὶα παρασκευὴ δὲν ἔπρεπε νὰ λουθη πικρὰ τὸ ἔταξε καὶ τὸ φύλαγε. Τὴν μεγάλην Παρασκευὴν μερικοὶ δὲν ἔτρωγαν μηδὲ ψωμί.

Τὸν ἐπιτάφιο τὸν φύλαγαν ὅλη τὴ νύχτα κορίτσια καὶ δύο τρεῖς γερόντισσες· γιατί τότες τὸν ἐπιτάφιο τὸν ἔψελναν μετὰ τὰ μεσάνυχτα.

Τοῦ ἐπιτάφιου τὰ λουλούδια τ' ἀρπάζαν, τὰ ξέραιναν καὶ ἐκαπνίζοντουσαν γιὰ τὸ μάτισμα καὶ τὰ κεργιὰ τοῦ ἐπιτάφιου τὰ φύλαγαν γιὰ νὰ τανάψουν ὅταν ἀστραφετὸ καὶ βροντοῦσε γιὰ νὰ μὴν τοὺς κάψῃ τ' ἀστροπελέκι· ὅταν τ' ἀναβαν ἔλεγαν τοὺς χαιρετισμοὺς τῆς Παναγίας.

Τὴν μεγάλην Παρασκευὴν ἀπὸ βραδῆς ἐσάρωναν ὅλα τὰ πλῆθουρά τους καὶ κατὰ βρεθῶν καλὰ καλὰ τὸ δρόμο γιατί τὴ νύχτα θὰ πέραγε ὁ ἐπιτάφιος· ὅταν περνοῦσε ἐβγαίναν μ' ἕνα κεραμίδι με κάρβουνα ἀναμμένα καὶ με λιβάνι ὅλοι στῆς πόρταις τους· καὶ ὄχι μόνον οἱ Χριστιανοὶ ἀλλὰ καὶ πολλοὶς Τούρκισσες καὶ προπάντων ἀραπίνες καὶ ἔλεγαν «χῶ! χῶ! κακόμοιρο! τὸ σταυρώσανε πάλι τὸ γυῖο τῆς Μεργέμανας (Παναγίας)».

*

Τὸ μεγάλο Σάββατο ἐβγαίνε ἡ κλησάρισα στὴ γειτονιά καὶ μάζωνε ξύλα· φώναζε δὲ στὴν πόρτα «φέρτε ξερῶνα γιὰ τὸν Ὀβραῖο». Με αὐτὰ ἀναβαν φωτιὰ καὶ καίγαν τὸν Ὀβραῖο. Τὸν Ὀβραῖο τὸν γέμιζαν με μπαμπακόσπορο καὶ εἰς τὰ μάτια καὶ στὸ κεφάλι ἐβάζανε μπαροῦτι ζυμωμένο με νερό· τὸν ἐβάζαν ἀπάνω εἰς τὰ ξύλα, τὸν ἔκαιαν καὶ πετοῦσε φωτιὰς ἀπὸ τὸ στόμα καὶ ἀπ' τὰ μάτια του, γελούσε δὲ ὅλος ὁ κόσμος· καὶ τὰ μικρὰ παιδάκια, ὡς καὶ αὐτὰ, χτυποῦσαν τὰ χεράκια τους.

*

Τὸ Πάσχα ἐπήγαιναν ὅλοι, ὡς κ' οἱ ἀρρωστοὶ εἰς τὴν ἐκκλησιὰ ν' ἀκούσωσι τὸν καλὸ τὸ λόγο, τὸ Χριστὸς ἀνέστη.

Μετ' χρόνου ἔτυχε νὰ ἦναι τὴν ἴδιαν ἡμέρα λαμπρῆ καὶ μπαϊράμι· τότες ἐμειναν οἱ Χριστιανοὶ ἐλευθεροὶ νὰ γιορτάσωσι τὴν λαμπρῆ τους εἰς τὴν πόλι καὶ τοὺς Τούρκους τοὺς ἐστήσανε ἀπάνω στὸ κάστρο νὰ γιορτάσωσι τὸ μπαϊράμι· τ' ἀπομεσήμερο ἐστείλανε οἱ Τούρκοι ἀποσταλμένους στοὺς μεγάλους, καὶ τοὺς παρακάλεσαν νὰ κατεβῶσι καὶ αὐτοὶ νὰ γιορτάσωσι μαζί με τοὺς Χριστιανούς· οἱ ἀγάδες τὸ παραδεχτήκανε καὶ τοὺς κατεβάσανε εἰς τὴν πόλι, μετ' τοὺς εἶπανε βαϊγαλιερά (ἀλλοίμονο σὲ κείνον) ποῦ θὰ πειράξῃ Χριστιανό. Καὶ ἀγκαλιαζόντουσαν Τούρκοι καὶ Ρωμηοὶ καὶ λέγανε «χρόνεκ πολλὰ, ἀγά μου, τὸ μπαϊράμι σου», καὶ σὺ, γελτορα, νὰ χαίρεσαι τὸ πασκαλιά σου» καὶ πέρασε κείνη ἡ ἡμέρα χωρὶς ν' ἀνοιξῇ μηδὲ μύτη κἀνενοῦς.

*

Ἀγάπη. Ὁ ἑσπερινὸς τῆς λαμπρῆς λεγότανε ὅπως καὶ σήμερα, «ἀγάπη». Στὴν ἀγάπη ἐγίνοντουσαν ἀδερφοποιητοὶ νέκ παλληκαρία, ἔπρεπε δὲ τὸ δίχως ἄλλο νὰ χουν μαζί τους καὶ ἕνα κορίτσι· ὁ παππᾶς ἀφοῦ τοὺς ἐδιάβαζε, τοὺς ὠρῆζε εἰς τὸ Εὐαγγέλιο, τοὺς περιζῶνε μ' ἕνα μακρὸ κόκκινον ζωνάρι καὶ τοὺς τράβαγε κατὰ τὸ ἱερό· ὕστερα ἐφιλοῦντο ὅλοι, φιλοῦσαν τοῦ παππᾶ τὸ χεῖρ καὶ ἔτσι γίνοντουσαν ἀδελφοποιητοὶ καὶ ἀγαπιώντουσαν περὶ πολὺ παρὰ ἀδελφία.

*

Παράδοσις

Τὴν Κυριακὴν τῆς Τυρινῆς ἐρχεται ἀπὸ τὸ μοναστήρι μετ' καλόγηρα μετ' ἐπτά ποδάρια· κάθε Κυριακὴν τῆς κόβουσι οἱ παππάδες ἀπὸ ἕνα ποδάρι καὶ ἀνήμερα τὴ λαμπρῆ πρὶν κάμουν ἀνάστασι τῆς κόβουσι τὸ τελευταῖο ποδάρι· καὶ ἔτσι καθὼς εἶναι κουτουθρὸ κουδάρει τὸν στέλνουνε στὸ μοναστήρι τῆς, καὶ ἐπὶ χρόνον ἀπάνω πάλι φυτρῶνουνε τὰ ἐπτά της ποδάρια, καὶ νὰ σ' τινε πάλι, βοήθεια σου ἡ καλή σου ἡ καλόγηρα, τὴν Κυριακὴν τῆς Τυρινῆς ἐρχεται ἀπὸ τὸ μοναστήρι της καὶ ἀρχινάει πάλι ἡ ἐγχείρησι τὴν Κυριακὴν τῆς ὀρθοδοξίας.

Κ. Μ. Γρ. Κ.